

УДК 94 (477)

DOI: 10.30840/2413-7065.4(81).2021.247961

ДОКТРИНА «РУССКОГО МИРА» ЯК ПОЛІТИЧНА ІДЕОЛОГІЯ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Юрій ФІГУРНИЙorcid.org/0000-0002-6463-0920

кандидат історичних наук, завідувач відділу української етнології НДІУ

Анотація. У статті проаналізовано концептуальні засади геополітичної доктрини «русский мир», що стала політичною ідеологією й підґрунтям гібридної агресії Росії проти України. Виявлено імперську сутність путінської Росії як спадкоємниці Російської й Радянської імперій. Осмислено концепт «русского мира» як вагомий елемент політики реваншу Росії щодо України й українців. Доведено, що керівництво Кремля та його прихильники в Україні активно використовують цю доктрину для заперечення сучасної етнокультурної реальності, а саме: не визнають українців окремим, самобутнім народом, а лише субетносом великого російського. Охарактеризовано базові елементи «русского мира» – це передусім Російська православна церква, інформаційна складова, російська мова, культура, освіта, наука тощо. З'ясовано злочинну роль «русского мира» у підготовці і перебігу неоголошеної російсько-української гібридної війни. Саме ті регіони України, де «русский мир» набув найбільшого розповсюдження і популярності серед антиукраїнськи налаштованого місцевого населення, згодом стали чи легкою здобиччю агресора (як Крим), чи ареною кровопролитного протистояння (як Донецька і Луганська області). І навпаки, де проукраїнські сили перебували в більшості, вони змогли зупинити наступ «русского мира» – і так званої «русской весни». Зазначено, що очільники Росії та їхні прихильники цілеспрямовано заперечують й ігнорують сучасну етнокультурну реальність та активно впроваджують в духовний, інформаційний, мовний, культурний, освітній і науковий простір України ідеї й принципи «русского мира», що, зрештою, призводить до ослаблення Української держави, української нації та української національної ідентичності.

Запропоновано шляхи подолання й остаточної ліквідації ідей, ідеологічних засад, ідеології та базових елементів «русского мира» Українською державою. Насамперед це усунення так званих ліній розмежування в українському суспільстві, набуття українознавством вагомого стратегічного значення державної ваги, в тому числі як української «м'якої сили» соборницького, дипломатичного і політичного характеру, та розбудова Української Самостійної Соборної Держави на україноцентричних засадах (поєднання і синергія українського сучасного оновленого націоналізму й українознавства як навчальної гуманітарної дисципліни, інтегративної науки й патріотичного світогляду).

Ключові слова: Україна; українці; Російська Федерація; політика реваншу; доктрина «русский мир»; неоголошена російсько-українська гібридна війна; етнокультурна реальність.

THE DOCTRINE OF THE “RUSSIAN WORLD” AS A POLITICAL IDEOLOGY OF RUSSIAN AGGRESSION AGAINST UKRAINE

Yurii FIHURNYI

Candidate of Historical Sciences, Head of Ukrainian Ethnology Department of RIUS

Annotation. The article analyzes the conceptual foundations of the geopolitical doctrine of the “Russian world”, which has become a political ideology and the basis of Russia's hybrid aggression

© Фігурний Ю.

against Ukraine. The imperial essence of Putin's Russia as the successor to the Russian and Soviet empires has been revealed. The concept of "Russian peace" is understood as an important element of Russia's revenge policy towards Ukraine and Ukrainians. It is proved that the Kremlin leadership and their supporters in Ukraine actively use this doctrine to deny the modern ethnocultural reality, namely, do not recognize Ukrainians as a separate, original people, but only a sub-ethnic group of the great Russians. The basic elements of the "Russian world" are described, first of all, the Russian Orthodox Church, the information component, the Russian language, culture, education, science, and so on. The criminal role of the "Russian world" in the preparation and course of the undeclared Russian-Ukrainian hybrid war has been clarified. Those regions of Ukraine where the "Russian world" became most widespread and popular among the anti-Ukrainian local population later became either easy prey for the aggressor (like Crimea) or an arena of bloody confrontation (like Donetsk and Luhansk regions). Conversely, where pro-Ukrainian forces were in the majority, they were able to stop the offensive of the "Russian world" – and the so-called "Russian spring". It is proved that the leaders of Russia and their henchmen purposefully deny and ignore the modern ethnocultural reality and actively implement in the spiritual, informational, linguistic, cultural, educational and scientific space of Ukraine ideas and principles of the "Russian world", which ultimately weakens the Ukrainian state. nation and Ukrainian national identity. The ways of overcoming and final liquidation of ideas, ideological bases, ideology, and basic elements of the "Russian world" by the Ukrainian state are offered. First of all, it is the elimination of the so-called lines of demarcation in Ukrainian society, the acquisition of strategic importance of state significance by Ukrainian studies, including the Ukrainian "soft power" of conciliar, diplomatic and political nature and the building of the Ukrainian Independent Conciliar State on Ukrainian-centric principles. modern renewed nationalism and Ukrainian studies as an educational humanities discipline, integrative science and patriotic worldview).

Key words: Ukraine; Ukrainians; Russian Federation; policy of revenge; the "Russian world" doctrine; undeclared Russian-Ukrainian hybrid war; ethnocultural reality.

Актуальність дослідження концептуальних засад геополітичної доктрини «русский мир» полягає в тому, що, аналізуючи імперську сутність путінської Росії як спадкоємниці Російської й Радянської імперій, маємо можливість осмислити цей великодержавний концепт як вагомий елемент політики реваншу Росії щодо України та довести, що керівництво Кремля та їхні прихильники активно використовують цю доктрину для заперечення сучасної етнокультурної реальності, а саме: не визнають українців окремим, самобутнім народом, а лише субетносом (невід'ємною частиною) великого російського. Таке свідоме ігнорування етнокультурної реальності провайдерами «русского мира» (російськими політиками, чиновниками,

бізнесменами, пересічними громадянами та їх однодумцями в Україні) призводить до ескалації конфліктів (етнополітичних, релігійних, етнокультурних тощо) як в Українській державі загалом, так і суттєвого гальмування розвитку модерного українського суспільства в умовах неоголошеної російсько-української гібридної війни зокрема.

Наукова новизна праці полягає у розробці актуальної проблематики, яка, незважаючи на чимало публікацій з цієї теми, залишається ще недостатньо вивченою й тому потребує подальших фахових студій. Оскільки, осмислюючи концепт «русского мира» як вагомий елементу політики реваншу Російської Федерації (далі – РФ) щодо України й українців, маємо можливість стисло

охарактеризувати сутність цивілізаційного конфлікту, між автократією й демократією, його вплив на Україну й українців та можливі заходи української влади й громадянського суспільства для протидії цій загрозі з боку Росії.

Мета дослідження – аналіз політико-ідеологічної й етнокультурної доктрини «русского мира» як вагомого елементу реваншистської політики Російської Федерації проти України, спрямованої передусім на цілковите знищення української політичної нації та поступове поглинання українського етносу панівним російсько-імперським, який передбачає виконання таких головних завдань: 1) охарактеризувати сутність понять «русский мир» й «заперечення етнокультурної реальності»; 2) проаналізувати історіографію з цієї тематики; 3) дослідити формування, становлення та активне використання «русского мира» владою Росії для відновлення свого впливу на Україну й українців з метою знищення Української держави й української нації та повну асиміляцію української етнічної спільноти; 4) запропонувати шляхи подолання деструктивних ідей «русского мира»; 5) зробити підсумки дослідження.

Питаннями дослідження концептуальних ідеологічних засад, геополітики сучасної авторитарної РФ, формування і розвитку доктрини «русского мира» та його злочинної ролі у гібридній російсько-українській війні займаються низка українських дослідників.

Зокрема, науковці Національного інституту стратегічних досліджень (далі – НІСД) В. Яблонський, С. Здіорук, В. Токман, А. Астаф'єв, О. Валевський, С. Зубченко, А. Іщенко, О. Литвиненко у 2014 р. підготували й оприлюднили

аналітичну доповідь «Україна та проект «русского мира», у якій ними осмислено сутність і генезу політико-ідеологічного концепту «русский мир», з'ясовано причини його створення, наголошено на зорієнтованості технології Кремля забезпечувати гуманітарний супровід інтеграційних процесів у геополітичній і геоекономічній площинах на пострадянському просторі. Особливу увагу дослідники приділили критичному аналізу різноманітних механізмів «м'якої сили», за допомогою яких міфологеми «русского мира» впроваджуються в українській соціум, а також ставленню українських громадян (критичному й некритичному) до ідеології та ідеологем «русского мира». Проаналізувавши засадничу сутність «русского мира», співробітники НІСД запропонували власні пропозиції щодо протидії агресивним впливам ідей «русского мира» на український гуманітарний простір [18].

У свою чергу вчені Науково-дослідного інституту українознавства (далі – НДІУ) П. Гай-Нижник (керівник проекту, упорядник і науковий редактор), Л. Залізник, І. Краснодемська, Ю. Фігурний, О. Чирков, Л. Чупрій у 2016 р. видали колективну монографію «Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики», де подали власний погляд на історичні витоки та паралелі російської агресії супроти України й українців, дали виважену наукову оцінку РФ як державі-агресору й спонсору міжнародного тероризму та використання нею геополітичної доктрини «русского мира» як важливого чинника реваншистської політики Кремля проти України, спрямованої на цілковиту ліквідацію української державності, української політичної нації та поступову

асиміляцію українського етносу. Зрештою, «русский мир», на їхню думку, став одним із важливих чинників, що призвів до розв'язання неоголошеної російсько-української гібридної війни, яка розпочалася у 2014 р. й триває до цього часу [1].

Того ж, 2016, року побачила світ монографія Я. Потапенка «П'ять російсько-українська війна: від Майдану до Східного фронту (підходи, оцінки, інтерпретації)». Автор праці проаналізував глибинну сутність цивілізаційного протистояння між Росією та Україною, витоки й перебіг неоголошеної російсько-української гібридної війни [11].

Особливу увагу Я. Потапенко приділив осмисленню геополітичної доктрини «русского мира». На його переконання, вона виглядає банально-поверховою й еkleктично неоригінальною переробкою доволі архаїчних рудиментів вульгаризованого панславізму, російського імперіалізму та агресивно-містичного месіанства. Проте концепція «русского мира», наголошував учений, конче потрібна Кремлю у справі утримання так званих «пострадянських республік» у сфері його політичного впливу, тобто це своєрідний інструмент неоколоніалізму, грубо закамфльований під «стратегію духовного відродження», який у реаліях російсько-української гібридної війни, що розпочалася у 2014 р., виявляється ще й засобом підтримки та активізації міжнародного тероризму [11, с. 299].

Також треба відзначити концептуальну статтю В. Горбуліна, оприлюднену ним у липні 2016 р. у тижневику «Дзеркало тижня. Україна» «2017-й: далі буде...» Ціннісні ресурси війни і миру: український формат». Автор аналітично проаналізував перебіг неоголошеної

російсько-української гібридної війни й відзначив вагоме місце геополітичної доктрини «русского мира» як важливого елементу реваншистської політики Російської Федерації проти України [5].

Зважаючи на ці публікації, проблема вивчення доктрини «русского мира» як вагомого елементу реваншистської політики Російської Федерації проти України залишається актуальною та потребує подальшого наукового опрацювання. Особливо це стосується методів протистояння цій неоімперській геополітичній доктрині під час неоголошеної російсько-української гібридної війни.

Джерельною базою дослідження слугують праці і публічні виступи апологетів, теоретиків, провайдерів і прибічників «русского мира»: В. Путіна [2; 12], Д. Медведєва [8], В. Суркова [15], патріарха РПЦ Кирила [3], В. Тішкова [13], Д. Табачника [16] та ін.

Розпочинаючи вивчення цієї важливої наукової теми, насамперед хочемо охарактеризувати базові засадничі поняття, на яких ґрунтується наше дослідження. По-перше, «русский мир» – це не пересічний культурницький проект, де-юре налаштований на збереження і розвиток російської мови й культури як у самій РФ та у країнах так званого «ближнього зарубіжжя» (колишніх радянських республіках) і «далекого» (по всьому світу), а де-факто – неоімперська геополітична ідеологічна доктрина, спрямована на теоретичне обґрунтування та практичне відновлення «великої історичної Росії» у кордонах Російської імперії на вершині її могутності у 1914 р.

По-друге, «заперечення етнокультурної реальності» – це коли провайдери (промоутери, провідники, прихильники тощо) «русского мира» заперечують

(ігнорують, відкидають тощо) існування в реальному часі українського народу як самобутньої етнічної спільноти з притаманним їй неповторним етнокультурним комплексом (спільність походження, мовна єдність, наявність власної споконвічної етнічної території, самобутня духовна і матеріальна традиційна культура, релігійність, збереження й існування самосвідомості, етнічної пам'яті, самоназви, менталітету, стереотипів поведінки тощо), який творився в процесі тривалого у часі і просторі етнокультурного розвитку України й українців, та фанатично вважають українську етнічну спільноту невід'ємною частиною (субетносом) російського народу, «великої історичної Росії» й «руського мира».

Ліквідація у кінці XX ст. Союзу Радянських Соціалістичних Республік (далі – СРСР) надала реальну можливість колишнім радянським республікам позбутися тоталітарного спадку і стати на шлях демократичного розвитку. Спочатку керівництво РФ намагалося хоча би формально демократизувати країну, але з часом відмовилося від цих задумів і розпочало активно пропагувати й відновлювати неоімперський дискурс. Головним провайдером цих ідеологічних зрушень на початку XXI ст. став президент РФ В. Путін. Особливо цей процес пришвидшився у РФ після Помаранчевої революції 2004–2005 рр. Зрозумівши, що Україна може стати зразком і дороговказом як для Росії, так і для інших пострадянських республік на шляху демократизації, вестернізації й лібералізації, В. Путін ініціював процес розробки та формування нової ідеології, котра б допомогла відновити новітню модернізовану російську наддержаву. Зрештою,

саме «русский мир» мав стати такою ідеологічною доктриною чи її важливою складовою [19, с. 45].

На думку вченого-українознавця В. Крисаченка, своєрідним апофеозом кремлівського наративного безумства є доктрина «руського мира», котра до історичних «аргументів» на право втручатися в життя інших країн та народів додає також і трансцендентні «скрепи», які з благословення вищої сили мають підтвердити праведність і чинність всього того, що робить путінський режим як у себе в РФ, так і за її межами [7, с. 141].

Разом з тим до розробки геополітичної доктрини «руського мира» кремлівські ідеологи підійшли дуже фундаментально. Помічник президента РФ В. Сурков з приводу базових ідеологічних засад модернізованої РФ зазначив: «Якщо в Росії не будуть створені свій дискурс, своя публічна філософія, своя прийнятна хоча б для більшості, а бажано для всіх наших громадян ідеологія (йдеться не про державну ідеологію, а про національну, хоча термін «національна ідея» якийсь затертий і девальвований), то з нами не будуть розмовляти ... Якщо ми не будемо говорити, з нами не будуть рахуватися» [15, с. 40].

Ось тому, наголошував В. Сурков, нагальним завданням російської культури є створення власної системи образів і смислів, це дасть можливість підтримувати цілісність нації, оскільки вона лише адміністративними засобами не може триматися. Адже жити, органічно розвиватися може тільки той народ, який має цілісне уявлення про себе, свою сутність, хто він, куди йде, для чого і з якою метою [15, с. 40].

Ми погоджуємося з думкою українських дослідників НІСД, що до широкого

громадсько-політичного дискурсу РФ термін «русский мир» ввів президент РФ В. Путін, який, зокрема, наприкінці 2006 – на початку 2007 рр. у своїх публічних виступах докладно звертався до питань, пов'язаних із співвітчизниками, які проживають за кордоном в аспекті їхньої мовної, культурної та цивілізаційної єдності [18, с. 12].

Так, 24 жовтня 2006 р. у своєму вітальному слові до учасників Всесвітнього конгресу співвітчизників В. Путін заявив: «Цей день, безумовно, об'єднує не тільки багатонаціональний народ Росії, а й мільйони наших співвітчизників за кордоном, об'єднує весь так званий «русский мир». Ми справді єдині, і жодні кордони та перепони не завадять цій єдності. У нас є тільки одна спільна мета – зробити цю єдність ще міцнішою» [2].

Згодом у червні 2007 р. згідно з указом В. Путіна був створений недержавний центр підтримки та популяризації російської мови та культури «Русский мир». Співзасновниками Фонду стали Міністерство закордонних справ і Міністерство освіти і науки РФ. Головні його завдання були написані чітко й амбіційно: «Русский мир» – це не тільки росіяни, не тільки наші співвітчизники в країнах ближнього і далекого зарубіжжя, емігранти, вихідці з Росії та їхні нащадки. Це ще й іноземні громадяни, які розмовляють російською мовою, які вивчають або викладають її, всі ті, хто щиро цікавиться Росією, кого хвилює її майбутнє. Всі пласти Російського світу – поліетнічного, багатоконфесійного, соціально й ідеологічно неоднорідного, мультикультурного, географічно сегментованого – об'єднуються через усвідомлення причетності до Росії. Формуючи «русский мир» як глобальний проект,

Росія знаходить нову ідентичність, нові можливості ефективної співпраці з рештою світу і додаткові імпульси власного розвитку» [9].

Отже, сфери впливу геополітичної ідеологічної доктрини «русского мира», за задумами його творців і провайдерів, мали розповсюдитися не лише на терени РФ і пострадянський простір, а й на весь світ, де мешкають етнічні росіяни й так звані «російськомовні». Під прикриттям цього псевдокультурницького проекту РФ розпочала активне поширення своєї геополітичної, політичної, економічної, духовної та культурної експансії.

З обранням 01.02.2009 р. патріархом Російської Православної Церкви (далі – РПЦ) Кирила (Гундяєва) ідеї «русского мира» набули так званого «сакрального» звучання. Так, у програмному виступі очільника РПЦ на III Асамблеї «Русского мира» 3 листопада 2009 р., зокрема, було наголошено: «Ядром «русского мира» сьогодні є Росія, Україна, Білорусія. І святий преподобний Лаврентій Чернігівський висловив цю ідею відомою фразою: Росія, Україна, Білорусь – це і є свята Русь. Саме це розуміння «Русского мира» закладено в сучасній самоназві нашої Церкви. Церква називається Російською не за етнічною ознакою. Це найменування вказує на те, що Російська православна церква виконує пастирську місію серед народів, що приймають російську духовну і культурну традицію як основу своєї національної ідентичності або принаймні як її істотну частину» [3].

Таким чином, Україну й українців поза їх бажанням адептами «русского мира» було включено до цього ідеологічного, шовіністичного, імперського, геополітичного концепту з усіма

негативними для них наслідками. А саме: початкова «братня» співпраця, поступове «м'яке» поглинання, розтягнена у часі цілковита асиміляція й у підсумку – остаточна ліквідація України як суверенної держави й українців як нації та самотутньої етнічної спільноти.

Під час виступу 3 листопада 2009 р. патріарх РПЦ окреслив не лише пріоритети «руського мира», а і його базові елементи «опори» – православ'я, російська мова і культура та спільна історична пам'ять і спільні погляди на суспільний розвиток. Зокрема, він наголосив: «Нарешті, третьою опорою «Русского мира» є спільна історична пам'ять і спільні погляди на суспільний розвиток. У результаті спільної творчості народів Русі і тих, хто складав з ними єдине ціле протягом століть, виник спосіб громадського проживання, який у всьому світі асоціюється з російською традицією. У наших народів присутня сильна свідомість безперервності і наступності російської державної та суспільної традиції, починаючи з часів Київської Русі і закінчуючи нинішньою Росією, Україною, Білоруссю, Молдовою та іншими країнами історичного простору Русі. Наші предки разом будували і розвивали Русь, обороняли її від іноземних загарбників. Так було упродовж існування нашої єдиної Вітчизни, незалежно від пануючої політичної системи» [3].

Саме ці головні напрями (православ'я, російська мова і культура та спільне історичне минуле) стали пріоритетними у повномасштабному наступі «руського мира» на Україну й українство. Реалізація головних завдань «руського мира» планувалася як на близьку, так і на далеку перспективу, оскільки В. Путін сподівався, що маріонеткове президентство

В. Януковича триватиме дуже довго, як, наприклад, правління у Республіці Білорусь А. Лукашенка. Проте Українська національна революція початку ХХІ ст. перекреслила всі плани Кремля. Тому В. Путін змушений був застосувати, окрім «м'якої сили» «руського мира», ще й «жорстку силу», захопивши Крим й розв'язавши конфлікт на Донбасі. Так, у лютому 2014 р. розпочалася неоголошена гібридна російсько-українська війна, що триває й досі. Попри переважання у цьому конфлікті військових, дипломатичних, геополітичних, економічних чинників, керівництво РФ продовжує активно використовувати «руський мир», вважаючи, що лише комплексне використання всіх засобів дасть можливість їм цілковито перемогти Україну й українців. Щоб зрозуміти всю небезпеку «руського мира» для України й українців, лаконічно охарактеризуємо його сучасні базові елементи, які Кремль постійно здійснює з метою нищення Української держави, української нації та повної асиміляції української етнічної спільноти.

По-перше, це – РПЦ. Якщо Церква, наприклад, у найближчих наших сусідів – Польщі, Угорщині, Словаччині, Румунії, Молдові і Росії – є виразником і гарантом їх державності, суверенності, унітарності й ідентичності, то в Україні якраз все навпаки. Одна з провідних християнських конфесій – Українська Православна Церква Московського Патріархату (УПЦ МП), попри свою удавану українськість, є структурно невід'ємною частиною РПЦ.

А РПЦ, як слушно наголошував Я. Потапенко, завжди була фундаментальною опорою імперської мілітаристської Російської держави, успішно проводила давню традицію

політично-прагматичного партнерства між владою та Церквою в Росії, і коли імперія постійно захоплювала нові землі й народи, вона слухняно благословляла й освячувала ці безчинства. «Власне, – зазначав вчений, – аналогічні процеси бачимо сьогодні на Донбасі, де просякнуті ненавистю до України слова попів-терористів трансформуються в кулі «поборників святої Русі» з Ічкерії або Бурятії» [11, с. 292–293].

М. Пірен відзначає, що УПЦ МП сприяла деформації національної самосвідомості українських громадян, поширенню індиферентності, байдужості як антипода патріотизму, громадянськості та активно насаджувала ідеї «русского мира». Зрештою, доводить дослідниця, все це разом призвело на сьогодні у Донецькому регіоні до появи «нових республік», сепаратизму, тероризму та страждань громадян України [10, с. 177–178].

О. Семенова підкреслила, що завдяки своєму впливу на РПЦ і, отже, на УПЦ МП кремлівські пропагандисти поширюють українофобські ідеологічні концепти про «братовбивчу війну», «громадянський конфлікт» і заперечують факт російської військової агресії проти України. Представники РПЦ завжди говорили, що УПЦ МП – єдина справжня канонічна церква в українському православному християнстві, намагаючись таким чином контролювати релігійний простір України. Вищі керівники РПЦ категорично заперечують створення незалежної Православної Церкви в Україні і визнають легітимність лише УПЦ МП [14, с. 134].

Отже, УПЦ МП є одним із стовпів і «духовною скрепою» «русского мира» на українських теренах. Де-юре українська, а де-факто проросійська УПЦ МП є, по

суті, п'ятою колоною РФ й агентом впливу та промоутером агресивно-неоімперіалістичного «русского мира» в Україні. Такий церковний плюралізм в умовах неоголошеної, але реальної російсько-української гібридної війни створює додаткові проблеми та роз'єднує Україну й українців, замість того щоб об'єднати всі патріотичні сили задля відновлення соборності, державної цілісності Батьківщини та повернення миру і порозуміння на українські землі.

По-друге, це – інформаційна безпека. Коли збройне протистояння між Москвою та Києвом скоротилося до мінімуму (обстріли і перестрілки на лінії зіткнення), головним полем битви виступає інформаційний простір. Саме засоби масової інформації (телебачення, Інтернет, газети, часописи, кіно, радіо тощо) стають реальною і дієвою зброєю у цій гібридній війні. Відновлення Російської неоконсервативної імперії, повернення майже всіх пострадянських республік в обійми Москви є нагальним завданням для Кремля. У той же час вирішення цих завдань робиться не традиційними засобами впливу (військом, дипломатією тощо), а з використанням новітніх інформаційних технологій. Головним інструментом у цих загарбницьких планах мала стати і стала, зрештою, агресивна інформаційна пропаганда РФ. Зазначимо, що ця інформаційна агресія здійснювалася на всій території України, але виявилася дієвою лише там, де найбільшого розповсюдження набув «руський мир», а українська ідентичність (українськість) була найменш представлена – у Криму та на Сході України [19, с. 48–49].

Тому П. Гай-Нижник наголосив, що необхідно проводити активну

роз'яснювальну та просвітницьку роботу з місцевим населенням східних і південних регіонів, яке в умовах слабкої присутності чи навіть повної відсутності українського інформаційного й культурного продукту постійно перебувало та продовжує перебувати під потужним інформаційним тиском Кремля, який цілеспрямовано розповсюджує в українському суспільстві оманливі ідеї «руського мира», «єдності слов'янських народів» тощо та сприяє формуванню проросійськи спрямованої регіональної ідентичності [1, с. 50–51].

Враховуючи, що наразі військовий чинник Україною в боротьбі з РФ використовується недостатньо (як і політичний, економічний, фінансовий тощо), на перший план виходить інформаційний. Інформаційна компонента має всі шанси стати головним чинником у протистоянні Києва і Москви, у тому числі й протидії агресивній експансії геополітичної доктрини «руського мира». Тому в гібридній війні інформаційна безпека виступає одним із пріоритетів у справі захисту державного суверенітету і незалежності України, національних інтересів, консолідації суспільства та відновлення соборності й територіальної цілісності Української держави.

По третє, це – російська мова і культура. Цілком слушною є думка аналітиків НІСД, які справедливо зазначають, що важливим чинником діяльності влади РФ у межах реалізації концепції «руського мира» є зміцнення позицій і розширення ареалу побутування російської мови. Особлива увага до питань функціонування російської мови, відзначають вчені, зумовлена також тим, що вона є одним із наріжних каменів «руського мира», об'єднавчим чинником

міжнародної спільноти громадян різних країн, пов'язаних із Росією [18, с. 32].

Так, наприклад, на одній із зустрічей з представниками російської інтелігенції В. Путін, розповідаючи про проголошення Року російської мови, уточнив зміст поняття: ««Русский мир» може і має об'єднати всіх, кому дороге російське слово і російська культура, де б вони не жили, в Росії або за її межами. Частіше вживайте це словосполучення – «русский мир» [18, с. 12].

Патріарх Кирило також відзначив архіважливість російської мови: «Важливим комунікаційним елементом «руського мира» є російська мова... Церква, держава, громадські структури можуть спільно здійснювати комплектацію зарубіжних бібліотек, у тому числі на парафіях, створювати при них центри вивчення російської мови, організовувати заходи, спрямовані на збереження російських традицій. Слід допомагати випускати періодичні видання, створювати інтернет-сайти російською мовою, підтримувати діяльність наукових і освітніх центрів, сприяти надходженню молодих співвітчизників у церковні та світські навчальні заклади в Росії, Україні, Білорусії» [3].

Своєю чергою один з ідеологів «руського мира» російський етнолог, історик, директор Інституту етнології і антропології РАН імені М. Миклухо-Маклая, академік РАН В. Тішков зазначав, що саме російська мова та російськомовна чи радянська культура разом з історичною пам'яттю об'єднують і конструюють цей світ [13].

У цьому контексті фахівці НІСД наголошують, що культурний складник є не лише одним із найважливіших, а домінантним у концепції «руського мира»,

оскільки культура та мова – це фактично єдине, що може об'єднати громадян Росії, російську діаспору, російськомовних (незалежно від національної належності) громадян інших держав і всіх інших, хто розглядається як потенціальний член цієї глобальної спільноти [18, с. 47].

Таким чином, російська мова і культура були цілеспрямовано використані провайдерами «русского мира» за для комплексного впровадження цієї геополітичної, політико-ідеологічної й етнокультурної доктрини як вагомого елементу реваншистської політики Російської Федерації проти України, спрямованої передусім на цілковите знищення української мови, культурних традицій, звичаїв та поступову тотальну асиміляцію українського етносу панівною російською мовою та культурою.

По-четверте, це – російська освіта і наука. Одним із пріоритетних напрямків експансії «русского мира» в Україні є потужна популяризація і зміцнення позицій російської освіти і науки та використання їх у неоімперському дискурсі. Зокрема, Д. Табачник, який у 2002–2005, 2006–2007 рр. займав посаду віце-прем'єр-міністра України, а в 2010–2014 рр. – міністра освіти і науки України, весь цей час активно впроваджував в Україні ідеологію і засадничі принципи «русского мира». Зокрема, цей активний проросійський діяч зазначав: «...єдність слов'янського світу, збереження його самобутності, його успішної конкуренції зі світом німецьким безпосередньо залежить від сили і єдності російського світу – станового хребта слов'янства. При цьому, говорячи про російській світ, ми не маємо впадати в оману сучасної політології, яка намагається кожному штучному утворенню, що має офіційно

визнані кордони, приписати наявність власної нації ... Насправді єдина велика російська нація, яка включає в себе великоросів, малоросів і білорусів, поки ще нікуди не зникла ... Не може бути сумніву в російськості сучасних українців. Сумніватися можна лише в російськості галичан, але в цьому плані можна сумніватися і в їх українськості...» [16, с. 305–306].

Як зазначають вчені-аналітики НІСД, «особливе місце у зміцненні позицій російської мови та просуванні ідей РМ в Україні належить экс-міністру освіти і науки України Д. Табачнику, який в одному з інтерв'ю російській радіостанції «Эхо Москвы», зокрема, розповідав про свою вирішальну роль у забезпеченні друкування шкільних підручників російською мовою за кошти з державного бюджету України, розширенні обсягів вивчення російської літератури в українських школах, поверненні до практики проведення всеукраїнських шкільних олімпіад з російської мови та літератури, а також про свою боротьбу з «опором націоналістів» у системі освіти» [18, с. 35].

Антиукраїнська діяльність Д. Табачника протягом цих років, зрештою, призвела до значного посилення позицій «русского мира» в Україні. Так, на запит «Тиждень.UA» Міністерство освіти і науки України відповіло, що із 19 тисяч 70 загальноосвітніх шкіл, що функціонують в Україні, викладання російською мовою здійснюється в 1 тисячі 256, зокрема, у 2012/2013 навчальному році із 225 тисяч 690 класів загальноосвітніх навчальних закладів українською мовою ведеться навчання у 191 тисячі 502 класах (84,9%), російською – у 31 тисячі 372 (13,9%). Найбільше шкіл із російською

мовою навчання – в АР Крим (343), Донецькій (200) та Луганській (151) областях [17].

Отже, там, де «русский мир» набув найбільшого розповсюдження, а це терени Криму та Донбасу, згодом саме вони стали ареною російсько-українського збройного протистояння. У регіонах України, де «русский мир» не мав панівних позицій в освіті, науці, культурі, у релігійній сфері тощо, було збережено українську державність та українську національну ідентичність.

Враховуючи названі чинники, слід окреслити роль «русского мира» у перебігу російсько-українського конфлікту. З втечею В. Януковича до РФ і перемогою першого етапу Національної української революції початку ХХІ ст. В. Путін, зрозумівши, що Україна остаточно залишає сфери його впливу, розпочинає супроти неї неоголошену гібридну війну.

Також варто зацитувати оцінку злочинної сутності «русского мира» українськими науковцями. Я. Потапенко наголошує: «Саме просування й популяризація ідеологем «русского міра» підготувало поживний ґрунт для путінської ідеї «Новоросії», спроба реалізації якої вже коштувала народам України та Росії тисяч життів, скалічених доль, зруйнованих психік, призвела до розбурхування потоків ненависті з обох боків. Наслідки цієї ненависті ми, очевидно, відчуватимемо десятиліття, як і наші північні сусіди» [11, с. 300].

У свою чергу В. Горбулін зазначає: «Зокрема, концепцію «Русского мира», яка де-факто перетворилася на відверто нацистську й шовіністичну, слід заборонити на міжнародному рівні – так само, як свого часу заборонили нацистську. І для людей (або держав), котрі її

просувають, мають бути такі самі правові наслідки, як і для послідовників нацистської ідеології. Адже насправді, говорячи про практичне вираження концепції «Русского мира», ми стикаємося зі справжнісіньким «православним ІДІЛом» – на Сході України діє (або діяли) відразу кілька різних «православних армій», що творять такі безчинства, які навіть бойовикам ІДІЛу не спадали на думку» [5, с. 2].

Незважаючи на триваючу вже восьмий рік неоголошену російсько-українську гібридну війну, очільник РФ В. Путін продовжує у своїх виступах називати росіян й українців єдиним братнім народом. 12.07.2021 р. на офіційному сайті президента РФ було оприлюднено його програмну статтю «Про історичну єдність росіян та українців» російською й українською мовами, в якій В. Путін вкотре наголосив, що росіяни й українці один народ, єдине ціле, а Росія та Україна є частинами, по суті, одного історичного і духовного простору [12].

На думку В. Путіна, сучасна Україна – цілком і повністю дітище радянської епохи, яка створювалася за рахунок історичної Росії. Він зазначає: «Коренізація», безумовно, зіграла велику роль у розвитку і зміцненні української культури, мови, ідентичності. Разом з тим під виглядом боротьби з так званим російським великодержавним шовінізмом українізація часто нав'язувалася тим, хто себе українцем не вважав. Саме радянська національна політика – замість великої російської нації, триєдиного народу, що складається з великоросів, малоросів і білоросів – закріпила на державному рівні положення про три окремих слов'янських народи: російський, український і білоруський» [12].

Також В. Путіна надзвичайно хвилює питання збереження та розвитку національної ідентичності українців: «Може прозвучати аргумент: якщо ви говорите про єдину велику націю, триєдиний народ, то яка різниця, ким себе люди вважають – росіянами, українцями чи білорусами. Повністю з цим згоден. Тим більше, що визначення національної належності, особливо у змішаних родинах – це право кожної людини, вільної у своєму виборі. Але річ у тім, що в Україні сьогодні ситуація зовсім інша, оскільки йдеться про примусову зміну ідентичності. І найогидніше, що росіян в Україні змушують не лише відректися від свого коріння, від поколінь предків, а й повірити в те, що Росія – їхній ворог. Не буде перебільшенням сказати, що курс на насильницьку асиміляцію, на формування етнічно чистої української держави, агресивно налаштованої щодо Росії, за своїми наслідками можна порівняти із застосуванням проти нас зброї масового ураження. Внаслідок такого грубого, штучного розриву росіян і українців – сукупно російський народ може зменшитися на сотні тисяч, а то й на мільйони» [12].

У свою чергу заступник голови Ради національної безпеки та оборони РФ, президент РФ (2008–2012), багаторічний прем'єр-міністр РФ Д. Медведєв у газеті російського олігарха А. Усманова «КоммерсантЪ» 11.10.2021 р. оприлюднив коротку статтю під назвою «Почему бессмысленны контакты с нынешним украинским руководством. Пять коротких полемических тезисов» [8].

Свій допис російський політик розпочинає цитуванням відомої української приказки «Коза з вовком тягалася, тільки шкура зосталася». Він не уточнює, хто

є хто, але читачі самі мають здогадатися. Головні послання цієї маленької статті, як і розлогого трактату В. Путіна, спрямовані на те, щоб переконати як пересічного росіянина й звичайного громадянина України, що сучасна Українська держава насамперед – просто непорозуміння, яка за допомогою своїх недолугих очільників (корупціонерів, крадіїв, фашистів, антисемітів тощо) дуже швидко збанкрутує й самоліквідується, а її громадяни повернуться під омофор великої «історичної Росії».

Якщо знані в Україні й у світі вчені, такі як М. Грушевський, М. Брайчевський, В. Баран, Л. Залізняка, у своїх працях переконливо довели неперервність етнокультурного розвитку українців з середини I тис. нашої ери й що це окремий народ зі своєю самотутньою мовою, історією, культурою, звичаями, традиціями тощо, то для провідників «русского мира» це все – просто маячня.

На тверде переконання Д. Медведєва, Україна лише знаходиться в пошуках своєї ідентичності й особливого шляху, намагається створити власну окрему історію. Хоча, на його думку, вся ця історія вчить, що на це потрібно багато століть, яких не має ні Україна, ні українці, бо вони приречені [8].

Отже, у своїх ідеологічно заангажованих публікаціях провайдери «русского мира» намагаються всіляко заперечити сучасну етнокультурну реальність, відмовити українцям у праві на самостійний розвиток і переконати їх у недоцільності Української держави та самостійному розвитку українського народу, пропонуючи навзаєм «русский мир» як перспективний чинник модерного розвитку російської цивілізації та ідею великої «історичної Росії».

Проаналізувавши агресивну сутність реваншистської політики РФ супроти України й українців та злочинну роль «руського мира» у цьому процесі, хочемо запропонувати бачення вчених-українознавців щодо подолання засилля і наслідків експансії північно-східного сусіда.

Насамперед це усунення так званих ліній розмежування в українському суспільстві. На думку В. Крисаченка, сучасні лінії розмежування в соціумі закорінені в опозиціях «центр–периферія», «держава–церква», «місто–село», «власник–робітник» тощо. Вчений переконаний, що конструктивною парадигмою з їх подолання може слугувати консолідована діяльність української влади й громадянського суспільства шляхом реалізації синергетичного потенціалу демократизації соціуму та утвердження в Українській державі норм верховенства права [6, с. 9–26].

Лише згуртоване й об'єднане громадянське суспільство та проукраїнська влада спроможні стати єдиним фронтом і перемогти в неоголошеній російсько-українській гібридній війні.

Також це світоглядний дискурс. На тверде переконання П. Гай-Нижника, українознавство має набути ширшого (глибшого) стратегічного значення державної ваги, в тому числі як українська «м'яка сила» соборницького, дипломатичного і політичного характеру, а не лише наукового чи освітнього [4, с. 15].

На нашу думку, зупинити нашість агресивно-неоімперіалістичного «руського мира» спроможні дієва і самодостатня ідеологія українського новітнього націоналізму та українознавство як навчальна гуманітарна дисципліна, інтегративна наука й патріотичний світогляд, що в змозі об'єднати навіть у

сучасних військово-політичних і соціально-економічних умовах переважну більшість вітчизняного суспільства. Український націоналізм й українознавство мають спільні пріоритети, такі як плекання і розвиток рідної мови, літератури, духовної та матеріальної культури, освіти і науки, звичаїв і традицій, збереження та захист українських земель, творення політичної нації, відновлення і розбудова Української Самостійної Соборної Держави, котра, в свою чергу, мусить дбати про Україну, українців та світове українство [20, с. 185].

Попри фейкові референдуми й реальні російські збройні терористичні угруповання, гібридна війна, яка розпочалася у 2014 р., показала агресивну та неоімперіалістичну сутність «руського мира», для якого долі мільйонів людей – нічого не варті порівняно з відновленням новітньої Російської імперії на чолі з В. Путіним. Незважаючи на цілу низку прикрих невдач, Україна тримає удар, а українці мобілізуються, згуртовуються й борються з Москвою та її помічниками-терористами. У цьому цивілізаційному збройному протистоянні, окрім військових, політичних, економічних і соціальних факторів, дедалі більшого значення набуває ідеологічно-світоглядний чинник, а серед багатьох його складових українознавча компонента є однією з провідних. Усвідомлюючи себе українцем, володіючи рідною мовою, розуміючи власні культурні здобутки, знаючи своє минуле і сьогодення, ми ніколи не станемо цеглинками «руського мира». Навпаки, через українознавче пізнання та самопізнання український народ розбудовує Українську Самостійну Соборну Державу, творить політичну націю, що об'єднує не тільки етнічних українців,

але й українських росіян, євреїв, поляків, угорців, румунів, білорусів, кримських татар та представників інших народів. Зрозуміло, допоки існує агресивна імперія РФ з її ідеологічно-догматичним «русским миром», «питання Москви» завжди буде актуальним для України й українців. Московія-Росія повсякчас поважала силу. Проте сила не лише у потужній економіці, могутньому війську, величезних запасах енергоносіїв, слухняному населенні, а й у переконаннях, які треба нав'язати не тільки своїм громадянам, але й чужим, щоб зробити їх дуже швидко своїми, як у випадку із мешканцями Криму [20, с. 190–191].

Одне з головних завдань «русского мира» – перетворити Україну на колонію, її терени – на звичайні губернії РФ («Малороссию, Новороссию, Галицию» тощо), а українців – на «русских». На противагу цим неоімперським спробам українознавство має сприяти трансформації кланово-олігархічної, люмпенізованої, зросійщено-совкової України в інноваційну, потужну, заможну, правову і демократичну Українську Самостійну Соборну Державу та допомогти українському народу стати свідомою, високоосвіченою, патріотичною, духовною, політичною нацією. Зрозуміло, цей шлях перетворень буде болісним, тернистим, важким і тривалим [20, с. 191].

Отже, Українська Самостійна Соборна Держава у XXI ст. має стати лідером Центрально-Східної Європи та увійти у двадцятку найрозвинутіших країн світу. Колись, у середині XVII ст., саме Гетьманщина допомогла Московії стати потужною державою, а згодом й імперією. Тепер, на початку XXI ст., Українська Самостійна Соборна Держава має стати руйнівником путінської імперії,

а українознавство, здолавши агресивно-неоімперіалістичний «русский мир», сприяти поступальному розвитку України, українців і світового українства у цивілізаційному часопросторовому парадигмальному дискурсі. [20, с. 192].

Таким чином, проаналізувавши заперечення сучасної етнокультурної реальності провідниками «русского мира» як чинника модерного розвитку українського суспільства в умовах неоголошеної російсько-української гібридної війни та осмислюючи концепт «русского мира» як вагомий елемент політики реваншу РФ щодо України й українців, ми дійшли таких висновків. По-перше, виявлено імперську сутність путінської РФ як спадкоємниці Російської й Радянської імперій. Хоча формально Росія є федерацією багатьох народів, реально це держава імперського типу, яка не лише намагається зберегти статус-кво після руйнації СРСР, а й робить активні спроби повернути свій геополітичний вплив як на близьке, так і на далеке зарубіжжя. По-друге, охарактеризовано базові елементи «русского мира» – це передусім Російська Православна Церква, інформаційна складова, російська мова, культура, освіта, наука тощо. По-третє, з'ясовано злочинну роль «русского мира» у підготовці і перебігу російсько-українського конфлікту. Саме ті регіони України, де «русский мир» набув найбільшого розповсюдження і популярності серед антиукраїнськи налаштованого місцевого населення, згодом стали чи легкою здобиччю агресора (як Крим), чи ареною кровопролитного протистояння (як Донецька і Луганська області). І навпаки, де проукраїнські сили перебували в більшості, вони змогли зупинити наступ «русского мира» і т. зв.

«русской весны». По-четверте, доведено, що очільники РФ та їх прихильники цілеспрямовано заперечують й ігнорують сучасну етнокультурну реальність та активно впроваджують в духовний, інформаційний, мовний, культурний, освітній і науковий простір України ідеї й принципи «русского мира», що, зрештою, призводить до ослаблення Української держави, української нації та української національної ідентичності. По-п'яте, запропоновано шляхи подолання й остаточної ліквідації ідей, ідеологічних засад, ідеології та базових елементів «русского мира» Українською державою. Насамперед це усунення так званих ліній розмежування в українському суспільстві, набуття українознавством вагомого стратегічного значення державної ваги, в тому числі як української «м'якої сили» соборницького, дипломатичного і політичного характеру, та розбудова Української Самостійної Соборної Держави на україноцентричних засадах (поєднання і синергія українського сучасного оновленого націоналізму й українознавства як навчальної гуманітарної дисципліни, інтегративної науки й патріотичного світогляду).

ЛІТЕРАТУРА

1. Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики / П. Гай-Нижник (керівник проекту, упорядник і науковий редактор); авторський колектив: П.П. Гай-Нижник, Л.Л. Залізник, І.Й. Краснодемська, Ю.С. Фігурний, О.А. Чирков, Л.В. Чупрій. Київ: МП «Леся», 2016. 586 с.
2. Всемирный конгресс соотечественников, проживающих за рубежом: Вступительное слово Президента России Владимира Путина на Всемирном конгрессе соотечественников, проживающих за рубежом. Санкт-Петербург, 24 октября 2006 года. URL: <http://vksrs.com/publications/vstupitelnoe-slovo-prezidenta-rossii-v-v/>
3. Выступление Святейшего Патриарха Кирилла на торжественном открытии III Ассамблеи Русского мира. 2009. 3 ноября. URL: <http://www.patriarchia.ru/db/text/928446.html>
4. Гай-Нижник П. Оновлення концепції та осучаснення діяльності Науково-дослідного інституту українознавства: проблеми та перспективи. *Українознавство*. 2019. № 2 (71). С. 8–15.
5. Горбулін В. «2017-й: далі буде...» Ціннісні ресурси війни і миру: український формат. *Дзеркало тижня. Україна*. 2016. № 24 (270). 2–8 липня. С. 2.
6. Крисаченко В. Лінії розмежування в українському суспільстві: генеза, структура, подолання в ретроспективі та сучасних реаліях. *Українознавство*. 2021. № 3 (80). С. 8–28.
7. Крисаченко В. Офіційний історичний наратив Росії як інструмент агресії: конструювання та об'єктивація. *Українознавство*. 2020. № 3 (76). С. 124–146.
8. Медведев Д. Почему бессмысленны контакты с нынешним украинским руководством. Пять коротких полемических тезисов. *Коммерсантъ*. 11.10. 2021.
9. О Фонде. Цели и задачи. Идеология. URL: <http://www.russkiymir.ru/russkiymir/ru/fund/about>
10. Пірен М. І. Роль духовних цінностей у формуванні громадянської позиції особистості в сучасному проблемному українському суспільстві. *Православ'я в Україні: збірник матеріалів V Міжнародної наукової конференції / під. ред. митроп. Переяслав-Хмельницького і Білоцерківського Єпіфанія (Думенка) та прот. Віталія Клосса*. Київ: Київська православна богословська академія, 2015. Ч. 1. С. 172–180.
11. Потапенко Я. П'ята російсько-українська війна: від Майдану до Східного фронту (підходи, оцінки, інтерпретації). Переяслав-Хмельницький: Видавництво КСВ, 2016. 304 с.
12. Путін В. Про історичну єдність росіян та українців. URL: <http://kremlin.ru/>

events/president/news/66182 (дата звернення: 09.09.2021).

13. Російський світ (геополітика). Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 09.09.2021).

14. Семенова О., Герасько М. Національно-культурна ідентичність українського суспільства у контексті сучасних гуманітарних викликів. *Українознавство*. 2020. № 2 (75). С. 130–145.

15. Сурков В. Ю. Основные тенденции и перспективы развития современной России. Москва: Издательство СГУ, 2007. 52 с.

16. Табачник Д. В. Oriental lux: Заметки по поводу славянского единства. *Размышления. Публицистика 2006–2009 годов*. Харьков: Фолио, 2010. С. 301–308.

17. У Табачника запевняють, що у Києві лише у семи школах навчають російською. *Тиждень.UA*. 2013. 5 квітня. URL: <http://tyzhden.ua/News/76519>

18. Україна та проект «русского мира»: аналіт. доп. / С. І. Здіорук, В. М. Яблонський, В. В. Токман [та ін.]; за ред. В. М. Яблонського та С. І. Здіорука. Київ: НІСД, 2014. 80 с.

19. Фігурний Ю. «Русский мир» – важливий чинник агресії Російської Федерації супроти України й українців. *Українознавство*. 2016. № 3 (60). С. 40–59.

20. Фігурний Ю. Українознавство – дієвий чинник у боротьбі з агресивно-неоімперіалістичним «руським миром» РФ. *Бандерівські читання*. Матеріали перших та других Бандерівських читань. Київ – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2015. С. 184–192.

REFERENCES

1. HAI-NYZHNYK, P., et al. (2016). *Russia's Aggression against Ukraine: Historical Preconditions and Modern Challenges*. Kyiv: MP Lesia, 586 p. [in Ukr.]

2. *World Congress of Compatriots Living Abroad: Introductory Remarks by Russian President Vladimir Putin at the World Congress of Compatriots Living Abroad*. (October 24, 2006). [online] St. Petersburg,. Available at

<http://vksrs.com/publications/vstupitelnoe-slovo-prezidenta-rossii-v-v> [in Rus.]

3. *Speech of His Holiness Patriarch Kirill at the Grand Opening of the 3rd Assembly of the Russian World*. (November 3, 2009). [online] Available at <http://www.patriarchia.ru/db/text/928446.html> [in Rus.]

4. HAI-NYZHNYK, P. (2019). Updating the Concept and Modernization of the Research Institute of Ukrainian Studies: Problems and Prospects. *Ukrainoznavstvo* (Ukrainian Studies), Vol. 2 (71), pp. 8–15. [in Ukr.]

5. HORBULIN, V. (July 2-8, 2016). “2017: To Be Continued...” Valuable Resources of War and Peace: The Ukrainian Format. *Dzerkalo tyzhnia. Ukraina*, (24 (270)), p. 2. [in Ukr.]

6. KRYSAKHENKO, V. (2021). Lines of Demarcation in Ukrainian Society: Genesis, Structure, Overcoming. in *Retrospect and Modern Reality. Ukrainoznavstvo* (Ukrainian Studies), Vol. 3 (80), pp. 8–28. [in Ukr.]

7. KRYSAKHENKO, V. (2020). The Official Historical Narrative of Russia as an Instrument of Aggression: Construction and Objectification. *Ukrainoznavstvo* (Ukrainian Studies), Vol. 3 (76), pp. 124–146. [in Ukr.]

8. MEDVEDEV, D. (Oct. 11, 2021). Why Contacts with the Current Ukrainian Leadership Are Meaningless. Five Short Polemical Theses. *Kommersant*. [in Rus.]

9. *About the Fund. Goals and Objectives. Ideology*. [online] Available at <http://www.russkiymir.ru/russkiymir/ru/fund/about>. [in Rus.]

10. PIREN, M. (2015). The Role of Spiritual Values in the Formation of the Civic Position of the Individual in Modern Problematic Ukrainian Society. In: Metropolitan of Pereyaslav-Khmelnytsky and Bila Tserkva Epiphany (Dumenko) and prot. Vitaly Kloss, eds., *Pravoslavna v Ukraini: zbirnyk materialiv V Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii* (Orthodoxy in Ukraine: Proceedings of the 5th International Scientific Conference). Part 1. Kyiv: [Kyiv Orthodox Theological Academy], pp. 172–180. [in Ukr.]

11. POTAPENKO, Ya. (2016). *The Fifth Russian-Ukrainian War: From the Maidan to the Eastern Front (approaches, assessments,*

interpretations). Pereyaslav-Khmelnytsky: KSV Publishing House, 304 p. [in Ukr.]

12. PUTIN, V. (2021). *On the Historical Unity of Russians and Ukrainians*. [online] Available at: <http://kremlin.ru/events/president/news/66182> [Accessed 09 Sept. 2021]

13. The Russian World (Geopolitics) (2021). *Wikipedia: Free Encyclopedia*. [online] Available at: <http://uk.wikipedia.org/wiki/> [Accessed 09 Sept. 2021]. [in Ukr.]

14. SEMENOVA, O., HERASKO, M. (2020). National and Cultural Identity of Ukrainian Society in the Context of Modern Humanitarian Challenges. *Ukrainoznavstvo* (Ukrainian Studies), Vol. 2 (75), pp. 130–145. [in Ukr.]

15. SURKOV, V. (2007). *The Main Trends and Prospects for the Development of Modern Russia*. Moscow: MHA Press, 52 p. [in Rus.]

16. TABACHNYK, D. (2010). Oriental Lux: Notes on Slavic Unity. In: *Reflections. Journalism 2006–2009*. Kharkiv: Folio, pp. 301–308. [in Ukr.]

17. Tabachnyk Assures that in Kyiv Only Seven Schools Teach in Russian (Apr. 5, 2013). *Tyzhden.UA*. [online]. Available at: <http://tyzhden.ua/News/76519> [in Ukr.]

18. ZDIORUK, S., ed., et al. (2014). *Ukraine and the Project of the “Russian World”: An Analyt. Rep.* Kyiv: NISS, 80 p. [in Ukr.]

19. FIHURNYI, Yu. (2016). “Russian World” as an Important Factor in the Aggression of the Russian Federation against Ukraine and Ukrainians. *Ukrainoznavstvo* (Ukrainian Studies), Vol. 3 (60), pp. 40–59. [in Ukr.]

20. FIHURNYI, Yu. (2015). Ukrainian Studies as an Effective Factor in the Fight against the Aggressive-Neo-Imperialist “Russian World” of the Russian Federation. In: *Banderivski chytannia. Materialy pershykh ta druhykh Banderivskykh chytan.* (Bandera readings. Proceedings of the First and Second Bandera Readings). Kyiv-Ivano-Frankivsk: Misto NV, pp. 184–192. [in Ukr.]

Враховуючи, що наразі військовий чинник Україною в боротьбі з РФ використовується недостатньо (як і політичний, економічний, фінансовий тощо), на перший план виходить інформаційний. Інформаційна компонента має всі шанси стати головним чинником у протистоянні Києва і Москви, у тому числі й протидії агресивній експансії геополітичної доктрини «русского мира». Тому в гібридній війні інформаційна безпека виступає одним із пріоритетів у справі захисту державного суверенітету і незалежності України, національних інтересів, консолідації суспільства та відновлення соборності й територіальної цілісності Української держави.